

Dos països units per una mateixa llengua

«**A** NGLATERRA I ELS ESTATS UNITS són dos països separats per una mateixa llengua», va escriure, irònic com sempre, Bernard Shaw. A vegades, un està temptat d'aplicar la facècia a Catalunya i el País Valencià — sempre, és clar, que un estigui segur de quina és la llengua de Catalunya i del País Valencià. I no em refereixo al nom de la llengua, o al seu caràcter unitari, òbviament. Però ràpidament un arriba a la conclusió que no, que no és la llengua comuna, allò que separa els dos països. De segur que l'explicació cal trobar-la en altres àmbits.

1. Abans d'entrar-hi, en aquests altres àmbits, cal que em faci, però, una pregunta prèvia. Per què a l'hora de posar-me a escriure sobre com veig, del nord estant, el País Valencià o, potser més específicament, les relacions entre el País Valencià i Catalunya, el primer que em ve al cap és el sarcasme de G.B. Shaw? Quan era petit, recordo que les pugnes entre ciutats i pobles veïns podien arribar a ser ferotges: els de Terrassa deien «Sabadell, mala pell» i els de Sabadell replicaven «Terrassa, mala raça». O viceversa. En el meu record, aquesta rivalitat localista era més present del que ara ens podem imaginar. De fet, a Reus i a Tarragona, la ciutat dels meus avis materns, encara

és vigent: hi ha una llegenda urbana que diu que, en sortir de Reus, trobeu un indicador de carretera que diu «Ruïnes romanes a 10 km». (De fet, jo només n'hi he vist un que diu «Totes direccions», però no pas «Tarragona»). O, en un altre nivell, recordo la rivalitat que hi havia entre Andratx i s'Arracó, un petit poble del mateix terme municipal. A Andratx, per cert, una dona gran, repatània, em deia que ells no parlaven «mallorquí», sinó «andritxol». I això que ella sabia perfectament que ella i jo parlàvem el mateix, és a dir, català. Aquesta exaltació de la diferència local, que glossava un altre gran irònic, Georges Brassens a *La balade des gens qui sont nés quelque part* («La race des chauvins, des porteurs de cocardes / Les imbéciles heureux qui sont nés quelque part»), podria constituir una primera explicació — tan casolana com vulgüe — de la particular relació entre catalans i valencians.

Però una de les característiques del localisme exaltat, que sol comportar l'automàtica denigració del veí, és que funciona en les dues direccions. És aquest, realment, el cas dels valencians i els catalans? Més aviat, del Principat estant, la impressió que sempre he tingut és que el sentiment majoritari ha estat d'ignorància. Els lligams que hi havia i hi ha amb les Illes no han existit, en la mateixa mesura i intensitat, amb el País Valencià. Les Illes no deixaven, quan jo era petit, de ser vistes com una extensió en la mar: potser pel fet que «la Caixa», abans d'adoptar aquest nom i l'estel d'en Miró, es deia Caixa de Pensions i d'Estalvis per a la Velleja de Catalunya i Balears. (Gregori Mir, que hi treballava, solia dir que els Països Catalans existirien realment el dia que la Caixa obrís una sucursal a cada poble del País Valencià.) I també pels nois catalans que hi anaven a fer el servei militar i que en tornaven compromesos amb una mallorquina, i s'hi acabaven casant.

O pels molts mallorquins que venien a estudiar a Barcelona, abans que existís la UIB, i que descobrien en la gran ciutat alguna cosa més que les aules de la universitat. En canvi, el País Valencià, era vist més de lluny, i amb menys simpatia espontània (fins i tot entre els catalanistes). «Valencià i home de bé, no pot ser», deia una dita d'aquelles. Però, fonamentalment, hi havia la distància i el desconeixement.

Quan, d'adolescent (a mitjan anys setanta), i de la mà de Max Cahner, vaig descobrir el País Valencià (i també el Rosselló: Pere Verdaguer i Antoni Cayrol), constataves una primera diferència respecte de les Illes: hi apareixia una hostilitat més o menys explícita que no trobaves a Mallorca, on, al capdavant, els «gonelles» van ser sempre ben pocs, comparats amb els «blaveros» valencians. En un dels primers viatges amb en Max i el seu SIMCA (o potser era el SEAT 1430 del seu pare?), a l'Horta menjàrem una paella (que era, si no és que l'he mitificada, extraordinària) i recordo prou bé l'estranya impressió que em va fer l'home que ens l'havia cuinat, un llaurador fort i colèric, quan deia als nostres amfitrions valencians (Joan Fuster, el més destacat; segur que també hi era l'Eliseu Climent): «Als catalans, no els trague!»

En aquell mateix dinar hi havia també un alacantí que feia política a Madrid i que li explicava a la meva mare, amb una naturalitat que a Barcelona jo no estava avesat a sentir, que sempre se n'havia volgut anar al llit amb una dona negra, i que feia poc que, al Palace, havia aconseguit per fi la proesa. Ah, l'exuberància valenciana! Potser acabo de caure en el primer, i gran, tòpic? Un dia, amb Max Cahner i Eulàlia Duran i els meus pares, anàrem a sentir Els Pavesos. L'escenari era ple de pebrots i safanòries, que penjaven d'uns cordills. La meva mare es va fer un tip de riure amb l'Eulàlia, que, educada en

el Noucentisme més estricta, es negava a veure l'evident connotació sexual que tenien aquelles verduretes. Uns quants anys després, i ben poques setmanes abans del seu assassinat, vaig dinar prop de la redacció de *L'Avenç* amb l'Ernest Lluch. Ell m'insistia en la diferència que hi ha entre catalans i valencians. Em parlava, és clar, de l'exuberància, de la presència constant del sexe («no pots dir cap paraula o fer cap gest que no s'interpreti en un sentit sexual»), però també de la irreligiositat com a trets distintius dels valencians. I m'explicava que, al cap de poc temps de viure ell a València, un diumenge va anar a comprar el diari i, estranyat, li va comentar al quiosquer que com era que tan poca gent entrava a l'església veïna. I Lluch, adoptant l'accent valencià, em repetia el que li va respondre el quiosquer: «D'açò, ací, no en gastem».

Insisteixo, això pot semblar tan elemental com es vulgui, però aquesta constatació de la diferència hi era, existia i, almenys per als barcelonins, era evident. Però més enllà de les diferències diguem-ne antropològiques, ¿què feia que al País Valencià hi hagués l'anticatalanisme que no trobaves, simultàniament, a Mallorca o, encara menys, a Menorca (on alguns segueixen preferint anar al metge a Barcelona, abans que a Palma)? Algun complex d'inferioritat, respecte al més ric, al més urbà? Emili Gómez Nadal, que alguns (pocs) llegírem per incitació de Francesc Roca —entusiasta com sempre amb les seves descobertes dels «rars»—, parlava d'alguna cosa semblant, crec, quan es referia al «complex de criollisme» valencià. Potser el terme és exagerat. Jo més aviat penso que hauríem d'indagar en una altra direcció: la manca d'articulació política de l'espai català i la seva integració en un marc més ampli, l'espanyol, és el que ha afavorit (d'una manera no pas innocent, *bien entendu*) aquesta exaltació del localisme. ¿O

és que ningú no recorda com, històricament, es va fomentar un «tortosinisme» que pretenia, en darrera instància, negar la pertinença catalana del que ara en diem les Terres de l'Ebre? ¿O aquell intent franquista, més estrambòtic encara, d'incorporar la província de Lleida a una mena de conca de l'Ebre i separar-la, així, del conjunt català? Cal fixar-se que parlem de Tortosa i de Lleida, territoris on es parla el català occidental —un accent que encara es ridiculitzava quan jo era petit a Barcelona— i que tenien una estructura econòmica i social potser més semblant a la valenciana.

2. Potser, al capdavall, és el Noucentisme allò que ens ha separat. Més ben dit, la manca d'un Noucentisme valencià: la construcció d'una cultura urbana, l'assumpció de la llengua catalana com una llengua de cultura per part dels professionals (metges, arquitectes, advocats) i de les classes mitjanes. Allò que, a Catalunya i en el primer terç del segle XX, culminà la recuperació lingüística, cultural i, a la fi, política que havia iniciat la Renaixença. De fet, la mateixa Renaixença ja ens va començar a separar. Tot just abans de l'esclat del Modernisme, Francisco María Tubino, autor d'una *Historia del Renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia* (1880), va passar de l'entusiasme inicial per la Renaixença catalana, que ell veia com una aportació «regional» al gran conjunt de la literatura espanyola, a la seva incomoditat i reprovació quan va veure que, al Principat, el moviment cultural es polititzava (a diferència del que ocorria a les Balears i, particularment, a València, on el tímid moviment de recuperació seguia el recte camí d'oferir una literatura espanyola en llengua regional, però no pas de construir una literatura nacional). La desviació progressiva dels catalans respecte del projecte nacional espanyol

no fou, paral·lelament, assumida pels valencians, conformatats en el seu caràcter provincià.

No tinc ni espai ni coneixements suficients per traçar una història d'aquests dos camins culturalment divergents. Els anys de la Segona República van constituir, sens dubte, un acostament ple de promeses (iniciat anys abans per Santiago Rusiñol), i els escriptors i les entitats culturals valencians avalaren les Normes de Castelló. Però la guerra i el primer franquisme tornaren a tallar quasi tot contacte, fins al sorgiment de la figura, essencial, de Joan Fuster. El 1957, Carles Riba, amb la inseparable Clementina, va anar per primera vegada en la seva vida a València, on fou rebut per Joan Fuster, Xavier Casp, Vicent Andrés Estellés, Joan B. Bertran i altres. En tornar, escriurà que «una realitat vital, joiosa i gentil, ens havia fet sentir nostra una ciutat fins aleshores, per a nosaltres a penes, més que un nom i unes vistes d'album!». Tres anys després, el 1960, Jaume Vicens i Vives reaccionava amb el seu entusiasme caracteriològic davant les «molt bones noves» que li arribaven de València: «Quelcom hi espurneja, i ja fa prou claror perquè ho arribem a veure des d'aquesta banda de l'Ebre». L'historiador català constata el «miracle» d'una revifalla de la cultura valenciana, però al mateix temps es demanava, prudent, quina acabaria sent l'aportació dels valencians a la «gran problemàtica hispànica»: «¿És que ara es forja la generació que definirà autènticament València? ¿Tindrà la valentia —i àdhuc, si cal, la crueltat— d'inscriure's, en veritat, en una trajectòria única, cultural i històrica? Quina serà la seva opció definitiva?»

Gairebé cinquanta anys després, i amb la Transició (i el seu esclat irracional de blaverisme) pel mig, la resposta a la pregunta que es feia Vicens ha de ser, necessàriament, matisada. El valencianisme polític no ha aconseguit fer (prou) forat, i es

manté en uns nivells electorals discretíssims, en un país que sembla, sociològicament i electoralment, abocat cap a l'espanyolisme —i, cada vegada més, perdut per a l'esquerra, a jutjar pels èxits *toreros* dels imitadors locals de Berlusconi. Però, al mateix temps, hi ha una realitat nova que no podem ignorar: el fet que, per primer cop en la història contemporània, tants i tants xiquets estudiïn valencià a l'escola, o que tants escriptors valencians concorrin massivament als premis literaris en llengua catalana. Malgrat que políticament els contactes no han sovintejat i han estat enterbolits per la qüestió diguem-ne «identitària», el cert és que mai com ara, gràcies a la normalitat democràtica, hi havia hagut tanta relació entre catalans i valencians. Gustau Muñoz (a *L'Avenç*, 323, abril 2007), ho sintetitzava així: «Malgrat les dificultats i l'animadversió, la consciència unitària i els intercanvis persisteixen i s'han intensificat molt en el camp cultural, acadèmic, universitari, escolar i en tot de sectors socials». Si mirem enrere, no n'hem de tenir cap dubte: mai la consciència de formar una unitat lingüística i cultural havia estat tan present com ara, tant al nord com al sud.

3. La reversió del camí que fa tant de temps que el País Valencià va emprendre cap a la feliç provincianització, passa, necessàriament, per la cultura. Aquest és el territori del retrobament —més enllà de l'articulació política, que és i continuarà sent una utopia. Com ha recordat en Miquel Barceló, l'historiador, el que no té nom no existeix. I el cert és que no hem estat capaços de trobar un nom satisfactori a la cosa (els Països Catalans), o almenys que generi un consens mínim. Però, tornant a Emili G. Nadal, ell advertia que, en efecte, l'important no era tant trobar un nom a la cosa, sinó «que tots arribem a estar convençuts de posseir un mateix idioma i de la necessi-

tat d'obrar coordinadament per a la seua expansió en tots els dominis». I aquí és on l'obra de Fuster (ell mateix un anti-noucentista, però per raons ben diferents a les que jo apuntava abans) té la vigència i l'actualitat que té. El catalanisme de Fuster, la seva reclamació que la cultura catalana fos vista com un tot per damunt de les divisions regionals, no ha periclitat, per molt que el projecte polític que dugués eventualment associat no hagi tirat endavant. Al cap i a la fi, Fuster sabia combinar la seva «passió patriòtica» amb un profund escepticisme. I la irreductible catalanitat de la seva obra anava acompanyada d'un qüestionament constant del tòpic, com quan capgirava intel·ligentment la frase «Puix parla català, Déu li'n do glòria» en «Puix parla català, vejam què diu» (o quan afirmava que el seu nacionalisme era «sense himnes, sense visques, sense banderes»). No he trobat mai (potser perquè no l'he buscada) aquella cita que he vist sovint atribuïda a Josep Pla (ara que hi penso, potser se la va inventar en Quim Monzó!) que diu que «el meu país és allà on, quan dic 'bon dia', em responen 'bon dia'». Espero que ningú no m'acusi de nacionalisme lingüístic si dic que, ja sigui a Barcelona, a Palma o a València, el meu país és la meua llengua. ¿O no és la llengua alemanya el país (la pàtria, diran alguns) de tants escriptors germànics, més enllà del lloc d'on són? Per a mi, el catalanisme té un sentit, essencialment, cultural. Carles Riba, en una carta de 1924, explicava així per què la Dictadura de Primo de Rivera l'havia destituït de la seva càtedra a l'Escola de Bibliotecàries: «¿La finalitat? Combatre el nacionalisme català allà on no té sols la màxima força, sinó la màxima raó d'ésser: en la cultura».

En aquest sentit, tot i que estic segur que l'aposta per l'euroregió, pel corredor mediterrani, i per la petita i mitjana empresa, faran grans coses per acostar valencians i catalans,

penso que això no és l'essencial, ni segurament el més important. Potser perquè crec que, al capdavant, l'autogovern no ha de servir (o no ha de servir *sobretot*) perquè el traçat d'una carretera es decideixi des de Barcelona (o des de València) i no des de Madrid (per raonable que això sigui, és clar), sinó justament perquè arribem a tenir la capacitat de fer viable un espai lingüístic i cultural —allò que Joaquim Molas en deia tenir una «vida catalana autònoma, que sigui coherent, sòlida i operativa»—, per al conjunt dels qui tenim una llengua que es diu català (i que acadèmicament, culturalment, no sé si pot dir-se d'altra manera). Aquest és el repte, i és un repte que ens implica, a parts iguals, a catalans i valencians. En aquest sentit, el futur està, encara, en les nostres mans. Malgrat les limitacions, cal no oblidar que la normalitat democràtica en què vivim juga al nostre favor: i, pel que fa al País Valencià en concret, la força d'unes generacions que han tingut el valencià a l'escola, i que s'han avesat a veure TV3, acabarà tenint un pes. Diguin el que diguin, vivim en un món on les fronteres, també les mentals, es van esborrant. Per això penso que, tot i les dificultats, evidents, les possibilitats de sortir-ne amb èxit també hi són. Al cap i a la fi, ¿no va ser el mateix Bernard Shaw qui va escriure que *A pessimist is a man who thinks everybody is as nasty as himself?*